

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Олейнікова Людмила Григорівна

УДК 338.515:664:336.131/132

УПРАВЛІННЯ ОПЕРАЦІЙНИМ ПРИБУТКОМ НА ПРИКЛАДІ ПІДПРИ-
ЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Спеціальність 08.06.01 – „Економіка, організація і управління підприємствами”

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття вченого ступеня

кандидата економічних наук

Київ – 2005

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті харчових технологій Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник

кандидат економічних наук, доцент
Жужукіна Наталія Іванівна,
Національному університеті харчових
технологій, доцент кафедри економіки
і права, м. Київ

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор
Кадієвський Володимир Андрійович
Державна академія статистики, обліку
та аудиту, завідувач кафедри
економічної кібернетики, м. Київ

кандидат економічних наук, доцент
Тарасюк Галина Миколаївна, доцент
кафедри економіки, Житомирський
державний технологічний університет,
м. Житомир

Провідна установа

Запорізький національний університет
кафедра галузевого менеджменту,
м. Запоріжжя

Захист дисертації відбудеться “10” лютого 2006 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр Д.26.05801 у Національному університеті харчових технологій за адресою 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 68.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету харчових технологій за адресою 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 68.

Автореферат розісланий “ ____ ” _____ 2005 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.М. Марченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В ринкових умовах, коли в Україні відбуваються структурні зміни в економіці, особлива увага приділяється оцінці фінансових результатів. В останній час значення прибутку і процесу управління ним значно зросло, так як швидкоплинні процеси в економіці вимагають від підприємств розширеного відтворення, оновлення процесу виробництва, прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Тому для дисертаційного дослідження було обрано саме цю тему.

Проблема формування операційного прибутку завжди знаходилася у центрі уваги українських та іноземних учених – економістів. Варто відзначити, що питання формування операційного прибутку знайшли своє відображення у працях закордонних учених А.А. Аткинсона, М.І. Баканова, І.Т. Балабанова, Р.Д. Банкера, С.Б. Барнгольца, В.Я. Горфинкеля, А.В.Калини, В.В. Ковальова, Р.С. Каплана, Т. Скоуна, Г.М. Тація, Е. Хельферта, Р. Шмалензі, В.О. Швандара, А.Д. Шеремета, С. Фішера, та інших. Цим питанням присвячені роботи вітчизняних учених І.О. Бланка, М.А. Болюх, Р.Ф. Бутинця, О.Д. Василика, М.І. Горбаток, В.М. Івахненка, В.І. Іващенко, К.В. Ізмайлової, М.Я. Коробова, Д.Ф. Крисанова, С.Ф. Покропивного, В.О. Мец, Є.В. Мниха, В.В. Прядко, М.Г. Чумаченко та інших.

При всій значимості проведених наукових досліджень у питаннях „теорія-практика”, окремі питання управління операційним прибутком вимагають детальнішого опрацювання. Недостатньо вивчені питання методики розрахунку зміни прибутку в залежності від зміни коефіцієнту беззбитковості. Не досліджено межі значення коефіцієнту маржинального доходу.

Недостатньо опрацьовані питання впливу асортименту на процеси управління операційним прибутком, хоча цьому питанню приділяли увагу такі вітчизняні науковці як І.О. Бланк, К.В. Ізмайлова, М.А. Болюх, В.О. Мец та ін.

Сучасні умови потребують більш детального підходу до цієї проблеми, який спираючись на існуючі методології, врахував би специфіку економічних відносин в Україні, особливості формування, розподілу та використання прибутку в окремих галузях промисловості. Ці питання найшли своє відображення в дисертаційному дослідженні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення й висновки дослідження були здійснені у межах наукових тем Національного університету харчових технологій і скоординовані з тематикою Гуманітарного університету „Запорізький інститут державного та муніципального управління”: „Вдосконалення організаційно-економічного механізму інноваційних процесів у харчовій промисловості” (номер держ. реєстрації 0199U003934), „Формування фінансово-кредитного механізму в умовах переходу харчової промисловості до ринкової економіки” (номер держ. реєстрації 0198U002126).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка методики розрахунку зміни прибутку в залежності від коефіцієнту

беззбитковості з урахуванням обмежень по потужності, поставках, фінансових ресурсах, сировині та розробка механізму їх впровадження.

Для досягнення цієї мети в роботі були поставлені і вирішені завдання:

- встановити сутність та поглибити теорію визначення операційного прибутку підприємства з урахуванням факторів безпосереднього і опосередкованого впливу;

- розглянути теоретичні аспекти класифікації прибутку з метою відображення видів прибутку, що використовуються в науковій термінології і підприємницькій практиці;

- визначити особливості та узагальнити сучасні підходи формування операційного прибутку на підприємствах в ринкових умовах з метою поглиблення положень, що пояснює ділову поведінку підприємств на ринку та розробити підходи оптимізації операційного прибутку;

- визначити основні тенденції динаміки операційного прибутку на підприємствах харчової промисловості та дослідити механізм і методіку управління операційним прибутком за допомогою операційного важеля;

- провести аналіз існуючих методик управління операційним прибутком з метою удосконалення моделі управління складовими операційного прибутку, що характеризує роль цього прибутку підприємства в ринкових умовах;

- розробити методіку розрахунку зміни прибутку в залежності від коефіцієнту беззбитковості з урахуванням обмежень по потужності, поставках, фінансових ресурсах, сировині;

- провести аналіз впливу асортименту на управління операційним прибутком та визначити межі значення коефіцієнту маржинального доходу;

- обґрунтувати розрахунок обсягу реалізації продукції у натуральному вираженні, що забезпечує досягнення точки беззбитковості, з урахуванням середньозваженого маржинального доходу, враховуючи особливості хлібопекарської галузі.

Об'єктом дослідження виступає процес управління операційним прибутком на підприємствах харчової промисловості.

Предметом дослідження є сукупність методів, чинників управління операційним прибутком на підприємствах харчової промисловості.

Методи дослідження. У процесі дослідження використані такі методи проведення економічних досліджень: абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення і формування висновків), статистико-економічний (аналіз сучасного стану та виділення факторів впливу на формування фінансових результатів підприємств харчової промисловості), монографічний (аналіз динаміки фінансових результатів підприємств харчової промисловості), розрахунково-конструктивний та експериментальний (оцінка формування і використання фінансових результатів) та інші.

Матеріалами для дослідження стали: спеціальна література з проблем теорії та практики підвищення ефективності формування операційного прибутку підприємств харчової промисловості), нормативні документи, статистичні дані.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у наступному:

вперше:

– розроблена методика розрахунку зміни прибутку в залежності від коефіцієнту беззбитковості з урахуванням обмежень по потужності, поставках, фінансових ресурсах, сировині, а також визначено межі значення коефіцієнту маржинального доходу;

– розроблена методика розрахунку обсягу реалізації у натуральному вираженні, що забезпечує досягнення беззбитковості операційної діяльності з урахуванням середньозваженого маржинального доходу, що дозволить підприємствам хлібопекарської галузі планувати і приймати управлінські рішення щодо формування операційного прибутку;

удосконалено та уточнено:

– класифікацію прибутку підприємства за ознаками повноти та місця відображення; за видами діяльності; за характером отримання; за порядком розрахунку; за джерелами формування, залежно від мети визначення; за методикою оцінки, залежно від розмірів;

– теоретичні засади визначення прибутку підприємства як найважливішої економічної категорії;

– модель управління всіма складовими операційного прибутку, що характеризує роль цього прибутку підприємства в ринкових умовах;

дістало подальшого розвитку:

– теорія визначення впливу системи управління прибутком на гармонізацію інтересів власників з інтересами держави та персоналу підприємства і обґрунтовано необхідність удосконалення управління фінансовими результатами в умовах розвитку ринкових відносин;

– теорія визначення операційного прибутку підприємства з урахуванням факторів безпосереднього і опосередкованого впливу;

– методика управління операційним прибутком на основі використання операційного важеля. Ця методика дозволяє визначити відсоток зміни прибутку за певного відсотка зміни обсягу продаж.

Практичне значення отриманих результатів. Результати досліджень використані при підготовці Програми стабілізації та розвитку промисловості Запорізької області на період до 2010 року.

Основні положення, висновки й пропозиції дисертаційної роботи використані в практичній діяльності підприємств харчової промисловості Запорізької області, зокрема ВАТ „Запорізький хлібокомбінат №5”, ВАТ „Запорізький хлібокомбінат №2”, ВАТ „Запорізький хлібокомбінат №1”. Теоретичні розробки дисертаційної роботи використовувалися у навчальному процесі Гуманітарного університету „Запорізький інститут державного та муніципального управління” при викладанні таких дисциплін: фінансовий аналіз, економічний аналіз, використовуються у навчальному процесі Національного університету харчових технологій при викладанні таких дисциплін: управління проектами, економіка підприємств.

Особистий внесок здобувача. Основні положення і висновки дисертації розроблені автором особисто і містяться у одноосібних наукових працях.

Апробація результатів досліджень. Наукові положення основних результатів дослідження та їх практичне застосування обговорювалися на науко-

во-практичних конференціях „Актуальні питання економічної теорії” м. Одеса (1995 р.), „Наука і освіта – 2002” м. Дніпропетровськ (2002 р.); „Актуальні питання удосконалення фінансово-кредитного механізму в Україні” м. Запоріжжя (2002 р.); „Соціально-економічні проблеми сучасного суспільства та шляхи їх подолання” м. Запоріжжя (2003 р.); „Актуальні питання удосконалення фінансово-кредитного механізму в Україні” м. Запоріжжя (2003 р.); „Наука і освіта – 2005” м. Дніпропетровськ (2005 р.); „Розвиток економіки в трансформаційний період: глобальні і національні аспекти” м. Запоріжжя (2005 р.); „Дні науки – 2005” м. Дніпропетровськ (2005 р.); „Розвиток економіки в трансформаційний період: глобальний і національний аспекти” м. Запоріжжя (2005 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 18 статтях у наукових журналах, збірниках наукових праць та матеріалах науково-практичних конференцій, загальним обсягом 4,4 обл. вид. арк., з них 8 у наукових фахових журналах.

Обсяг і структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи – 238 сторінок, з яких: 39 рисунків займають 18 сторінок, 30 таблиць – 28 сторінок, список використаних джерел (154 найменування) – 12 сторінок, 12 додатків – 39 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено предмет та об'єкт дослідження, сформульовано головну мету та завдання, розкрито загальну методичку, наукову новизну, наукове, теоретичне і практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі – "**Теоретичні основи управління операційним прибутком підприємств в умовах розвитку ринкових відносин**" огляд літературних джерел за темою дисертації та їх аналіз дали можливість з'ясувати, що при визначенні операційного прибутку значна кількість питань, що розглядались науковцями, не втратила своєї значимості. Автором досліджені науково-теоретичні основи формування операційного прибутку в ринкових умовах і запропоновано своє бачення сутності прибутку з урахуванням основних характеристик прибутку. Ми вважаємо, що запропоноване більш широке трактування прибутку є обов'язковим для розуміння його сутності і подальшого управління ним в ринкових умовах. Ефективний механізм управління прибутком дозволяє в повному обсязі реалізовувати цілі і задачі, що стоять перед ним, сприяє результативному здійсненню функцій цього управління. Оскільки система управління прибутком є складовою частиною загальної системи управління підприємством, її організаційне забезпечення інтегровано із загальною організаційною структурою управління.

Розглядаючи сутність прибутку, в світлі сучасної економічної парадигми, особливу увагу приділили його характеристикам. Прибуток підприємства характеризується не тільки своєю багатоаспектною роллю, але і різноманіттям значень, в яких він виступає. Під загальним поняттям

"прибуток" розуміються різні його види, що характеризуються в даний час декількома десятками термінів. Все це вимагає певної систематизації термінів, що використовуються. Така систематизація, проведена лише по найважливіших класифікаційних ознаках.

Перелік розглянутих класифікаційних ознак, не відображає всього різноманіття видів прибутку, що використовуються в науковій термінології і підприємницькій практиці. Тому, автором запропоновано більш розширену і уточнену класифікацію прибутку підприємства, яка враховує характеристику отримання, порядок розрахунку, джерела формування, види діяльності, мету визначення, методику оцінки, розміри, місце відображення (рис. 1).

З урахуванням всього вищезазначеного максимізацію прибутку автор визначає в якості головної стратегічної мети, на основі якої підприємство формує відповідно до цього критерію фінансову стратегію, цілі підприємства, пакет замовлень, виробничу програму, облікову політику, перспективні, річні й оперативні плани.

У другому розділі «**Сучасний стан управління операційним прибутком на підприємствах харчової промисловості**» – проведено аналіз ефективності виробництва на підприємствах харчової промисловості України; обґрунтовано необхідність удосконалення управління операційним прибутком в сучасних умовах господарювання; удосконалено модель управління всіма складовими об'єктами операційного прибутку, що характеризує роль цього прибутку підприємства в ринкових умовах.

Управління операційним прибутком полягає в тому, щоб знайти і забезпечити оптимальний спосіб виробництва продукції (як зараз, так і в перспективі, що піддається прогнозуванню).

Загальна політика управління прибутком підприємства встановлює як цілі, так і найважливіші результативні показники планів формування операційного прибутку на майбутній рік, дозволяє пов'язати ці показники із загальною системою планів формування і використання прибутку підприємства.

Система цих планів дозволяє використати різні методи планового формування операційного прибутку і забезпечити взаємозв'язок всіх основних показників розвитку операційної діяльності підприємства з обсягами виробництва, собівартістю і прибутком в майбутньому періоді.

Виконані в дисертації дослідження показали, що в процесі управління операційним прибутком необхідно враховувати різні методи планування: метод екстраполяції; метод прямого розрахунку; нормативний метод; метод "CVP" або метод планування операційного прибутку з використанням системи "взаємозв'язок витрат, обсягу реалізації і прибутку"; метод цільового формування прибутку; метод прогнозування грошового потоку; метод моделювання впливу факторів на прибуток.

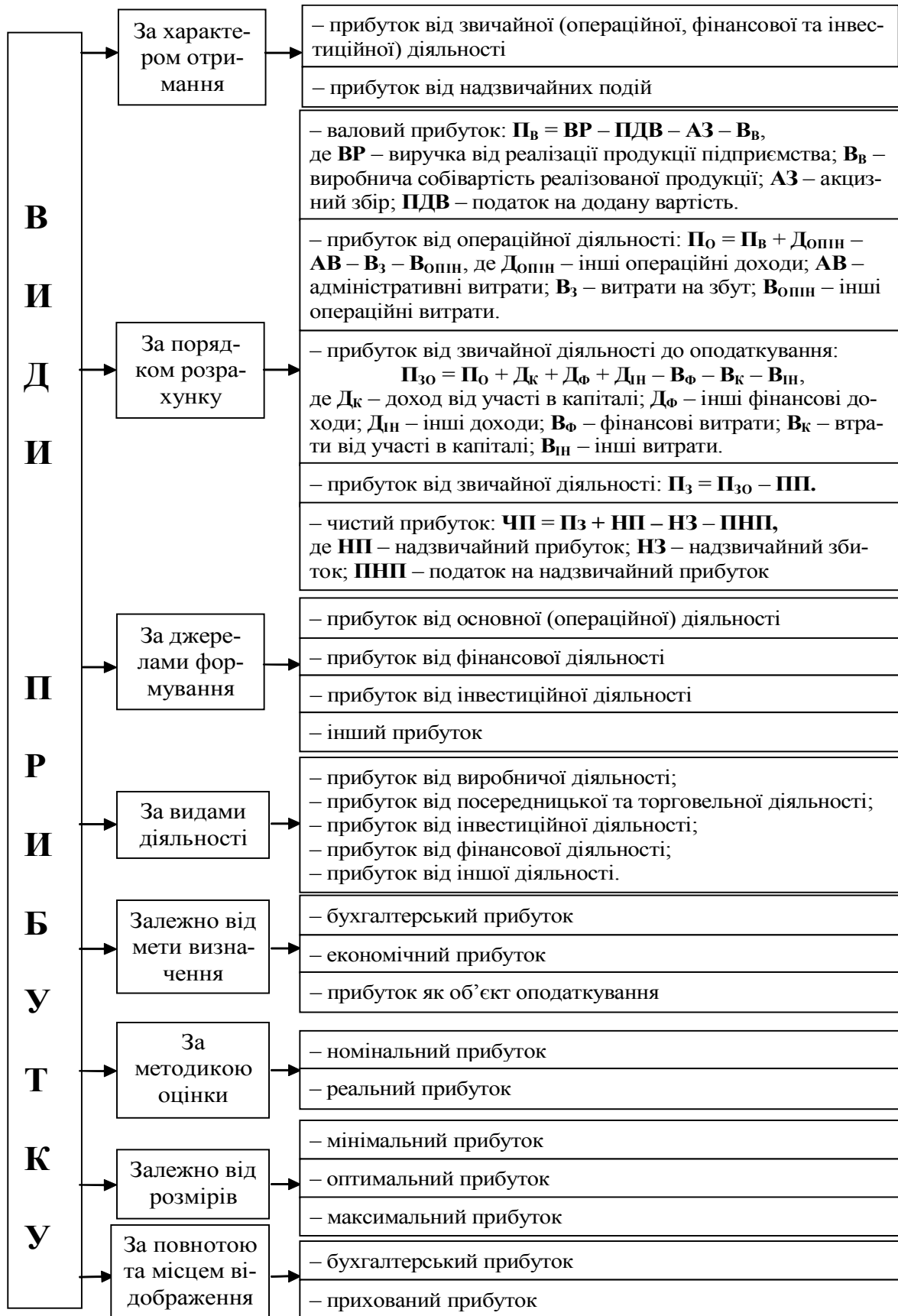

Рис. 1. Класифікація прибутку підприємства

Таким чином, залежно від вибраного методу розрахунків, планування формування операційного прибутку може розглядатися як завершальний або як

початковий етап планування всієї операційної діяльності підприємства.

Грамотне, ефективне управління формуванням прибутку передбачає побудову на підприємстві відповідних організаційно-методичних систем забезпечення цього управління, знання основних механізмів формування прибутку, використання сучасних методів його аналізу і планування.

Комплексний характер управління формуванням прибутку відображає необхідність управління всіма складовими операційного прибутку і тому автором запропоновано розширену модель, що характеризує роль прибутку підприємства в ринкових умовах (рис. 2).

Рис. 2. Характеристика ролі прибутку підприємства в умовах ринкової економіки

Операційний прибуток – важлива характеристика діяльності підприємства. Він визначає конкурентоздатність та потенціал ділового співробітництва, оцінюючи якість гарантованих економічних інтересів самого підприємства і його партнерів у фінансовому і виробничому відношенні. Фінансовий стан підприємства залежить від його уміння одержувати необхідний прибуток. Керівництво підприємства має можливість регулювати величину операційного прибутку підприємства, якщо знає фактори, що впливають на нього.

Фактори, що впливають на операційний прибуток підприємства поділяються на дві групи: зовнішні фактори і внутрішні. Автор пропонує внутрішні фактори розділити на фактори безпосереднього (обсяг продукції, що випускається; собівартість виробництва; ціна реалізованої продукції; асортимент продукції, що випускається) і опосередкованого впливу (після продажний сервіс; динаміка зносу основних виробничих фондів; реклама; співвідношення власного та залученого основного капіталу). Так, виходячи із прийнятої фінансової стратегії підприємство може збільшувати або зменшувати величину валового

прибутку за рахунок вибору того або іншого способу оцінки майна, порядку його списання, встановлення строку використання, вибору методів управління витратами та організації центрів прибутку.

З урахуванням вищезазначеного максимізацію прибутку ми визначаємо як головну стратегічну мету підприємства.

У третьому розділі – **«Удосконалення методики управління операційним прибутком на підприємствах харчової промисловості»** – запропоновано методику розрахунку зміни прибутку в залежності від коефіцієнту беззбитковості з урахуванням обмежень по потужності, поставкам, фінансовим ресурсам, за сировиною, а також визначено межі значення коефіцієнту маржинального доходу; розроблено методику розрахунку натурального обсягу реалізації, що забезпечує досягнення беззбитковості операційної діяльності з урахуванням середньозваженого маржинального доходу, що дозволить підприємствам харчової промисловості планувати і приймати управлінські рішення щодо формування операційного прибутку; дістало подальшого розвитку методика управління операційним прибутком з використанням операційного важеля.

Автором проведено огляд основних методик управління операційним прибутком і результати цих досліджень до теперішнього часу свідчать про те, що дослідження велися по шляху визначення операційного прибутку з урахуванням доходу від операційної діяльності і витрат на цю діяльність. Тому беззбитковий обсяг продажів, маржинальний дохід, коефіцієнт маржинального доходу, операційний важіль не оцінюються і не враховуються при управлінні операційним прибутком. У кращому випадку методики управління операційним прибутком враховують необхідність обліку всіх цих аспектів, але конкретні підходи до широкого охоплення цих факторів визначення операційного прибутку ще не розроблено.

На наш погляд у ринковому господарстві необхідно при складанні калькуляцій собівартості продукції віддавати переваги калькулюванню «методом величини покриття» з метою розподілення змінних витрат, а також розрахунку маржинального доходу (власне це і є величина покриття).

В той же час перехід до складання калькуляцій «методом величини покриття» зовсім не означає відмови від складання повних калькуляцій. У собівартість реалізованої продукції, крім прямих (змінних) витрат, включаються постійні загальновиробничі витрати.

Розподіл умовно-постійних витрат (УПВ) необхідний для реального використання в плануванні й аналізі показників «беззбиткового обороту» (точки беззбитковості, порога рентабельності), «сили впливу операційного важеля». Тому автор обґрунтовує проведення розподілу постійних витрат та пропонує здійснювати розподіл пропорційно маржинального доходу та удосконалити методику розрахунку операційного прибутку в залежності від маржинального прибутку.

Метод розподілу умовно-постійних витрат пропорційно маржинальному доходу розглянуто з позицій показника беззбиткового обороту, що дає можливість запропонувати методику розрахунку зміни прибутку залежно від коефіцієнту беззбитковості. Точку беззбитковості пропонуємо розраховувати з ураху-

ванням коефіцієнту беззбитковості

$$ВРтб = (Впост \times ОР) / МД = Кб \times ОР, \quad (1)$$

де $Кб$ – коефіцієнт беззбитковості:

$$Кб = Впост / МД.$$

Дана формула дозволяє визначити беззбитковий оборот (точку беззбитковості, критичну програму) по конкретній групі виробів i , крім того, безпосередньо розрахувати прибуток і рентабельність по виробках. Якщо при розподілі умовно-постійних витрат пропорційно обсягу продаж необхідно спочатку розподілити умовно-постійні витрати по виробках i , склавши їх із змінними витратами, знайти собівартість продукції, а потім визначити прибуток і рентабельність, то використання коефіцієнта беззбитковості ($Кб$) дозволяє розрахувати ці показники досить швидко. В коефіцієнті беззбитковості закладений «ген» розподілу умовно-постійних витрат пропорційно маржинальному доходу:

$$Впост_i = Кб \times МД_i; \quad (2)$$

$$НРтб = Кб \times ц_i; \quad (3)$$

де $МД_i$ – маржинальний дохід по i -му виробу (грн.);

$НРтб$ – точка беззбитковості по i -му виробу в натуральному вираженні;

$ц_i$ – ціна i -го виробу (грн.).

Розрахунок операційного прибутку підприємства пропонуємо розраховувати за такою формулою:

$$П_i = МД_i \times (1 - Кб), \quad (4)$$

де $П_i$ – прибуток по i -му виробу.

Звідси точка беззбитковості по i -му виробу в натуральному вираженні пропонуємо розраховувати за формулою:

$$ВРтб = Кб \times ц_i \times ОР_i \quad (5)$$

i рентабельність продаж по i -му виробу з урахуванням коефіцієнту беззбитковості пропонуємо розрахувати за формулою:

$$Рн_i = П_i / (МД_i \times Кб) + Взм_i, \quad (6)$$

де $ВРтб$ – точка беззбитковості по i -му виробі у вартісному вираженні (грн.);

$Взм_i$ – змінні витрати по i -му виробу.

Крім того, вираз

$$1 - Кб = Зн, \quad (7)$$

де Z_n – запас надійності ($K_b + Z_n = 1$), показник, зворотний «силі впливу операційного важеля».

Для підприємства важливо визначити, яким повинний бути коефіцієнт безбитковості, щоб мати максимальний операційний прибуток.) Ми пропонуємо розраховувати зміни операційного прибутку в залежності від коефіцієнту безбитковості. На нашу думку, максимізація операційного прибутку може бути досягнута в процесі розробки і реалізації економіко-математичної моделі оптимізації виробництва продукції.

Нами запропоновано економіко-математична модель оптимізації операційного прибутку виробництва і реалізації продукції. У цьому разі оптимізуються параметри не лише виробництва, а й сукупні витрати, виробничі потужності, фінансові ресурси та низка інших показників. В зв'язку з тим, що вивчення питання зміни ціни залежно від вартості сировини в різних регіонах України не дало результатів щільного кореляційного зв'язку між даними параметрами, тому ціну на продукцію підприємств харчової промисловості (хлібокомбінати) залишаємо не змінними (2005-2010 рр.). Пропонуємо економіко-математичну модель максимізації операційного прибутку підприємства побудувати наступним чином:

$$\text{[Redacted Equation (8)]} \tag{8}$$

$$\text{[Redacted Equation (9)]} \tag{9}$$

де C_i – ціна i -го виду виробу;

X_i – кількість i -го виду виробу;

d_i – змінні витрати,

за умов, що виробничі потужності обмежені таким чином:

технологічна лінія j :

$$\text{[Redacted Equation (10)]} \tag{10}$$

де τ_i – кількість штук i -го виду виробів в одну одиницю часу на технологічній лінії j .

Обмеження по сировині:

$$\text{[Redacted Equation (11)]} \tag{11}$$

де a_{ik} – норма розходу сировини k на одиницю i -го виду виробу;

b_k – плановий запас сировини k .

Обов'язкові поставки i -го виду виробу не повинні бути більшими за натуральний обсяг i -го виду виробу, тобто

$$\text{[Redacted]} \geq 0, \quad (12)$$

де [Redacted] – обсяг поставки i -го виду виробу.

Обмеження по фінансовим ресурсам:

$$\text{[Redacted]} \leq D, \quad (13)$$

де [Redacted] – змінні витрати на одиницю продукції;

D – фінансові ресурси, що необхідні для покриття змінних витрат.

$$\text{[Redacted]} \leq D, \quad (14)$$

де $V_{\text{пост}}$ – постійні витрати на продукцію.

Таким чином, показник «коефіцієнт беззбитковості» (на відміну від коефіцієнта розподілу пропорційно обсягу продаж) багатofункціональний і дозволяє розраховувати цілий ряд показників незалежно від того, чи розподілили умовно-постійні витрати чи ні.

Автором виконано порівняльний аналіз розрахунку беззбиткового обсягу реалізації розподілимо умовно-постійні витрат пропорційно маржинальному доходу і обсягу реалізації (табл. 1).

Виконані розрахунки свідчать, що розрахунок точки беззбитковості по виробам при розподілі умовно-постійних витрат пропорційно маржинальному доходу точно відповідає його величині в цілому по підприємству. Оскільки розрахунок точки беззбитковості при розподілі умовно-постійних витрат пропорційно маржинальному доходу є більш точним, пропонуємо дану методику використовувати на підприємствах харчової промисловості.

Розроблені вище положення апробовані на ВАТ „Запорізький хлібокомбінат №1” і дозволяють створити принципово нову процедуру планування, що забезпечує гнучкість і швидку реакцію на зміну ринкової кон'юнктури.

Розрахунок беззбиткового обсягу реалізації продукції при розподілі постійних витрат двома методами

№ п/п	Показники	Обсяг продукції, т	Обсяг продаж, тис. грн	Беззбитковий обсяг продаж при розрахунку постійних витрат пропорційно обсягу реалізації, тис. грн	Беззбитковий обсяг продаж при розрахунку постійних витрат пропорційно маржинальному доходу, тис. грн
	Хліб				
1	Бородинський	180	408	276,98	396,22
2	Житній	120	290	239,37	281,63
3	Пшеничний	300	750	547,12	728,35
4	Український	300	740	547,12	718,64
5	Хортицький	300	725	512,93	704,08
6	Діабетичний	80	316	239,37	306,88
7	Дієтичний	160	608	478,83	590,45
8	Сільський	120	420	581,32	407,88
9	Подовий	180	540	533,44	524,42
10	Родзинка	80	310	184,65	301,05
11	Староруський	210	553	418,89	537,04
12	Весняний	180	519	502,67	504,02
13	Суворовський	240	732	752,29	710,87
14	Столичний	150	437,5	427,44	424,87
	Булки				
1	Рогалик із згущеним молоком	22,5	97,5	153,88	94,69
2	Рогалик з повидлом	18	60	82,07	58,27
3	Зірочка	57,906	299,18	264,01	290,55
4	Плетінка	33,294	177,57	223,9	172,44
5	Ватрушка	19,5	78	84,46	75,75
6	Булка з повидлом	15,533	51,78	56,65	50,28
7	Булка ванільна з родзинкою	22,53	315,42	431,43	306,32
8	Булка ванільна	15	55	47,87	53,41
9	Булка „Дністровська”	33,795	506,93	762,71	492,29
10	Рогалик "Чіполіно"	15,152	59,6	41,68	57,88
11	Сухарі ванільні	175	805	382,36	781,77
	Разом по підприємству	3028,21	9854,47	8773,34	9570,06

Механізм управління різними видами операційного прибутку підприємства з використанням системи "взаємозв'язок витрат, обсягу реалізації і прибутку" заснований на її залежності ("чутливості") від наступних основних чинників:

- а) обсягу реалізації продукції у вартісному або натуральному виразі;
- б) суми і рівня чистого операційного доходу;
- в) суми і рівня змінних операційних витрат;
- г) суми постійних операційних витрат;
- д) співвідношення постійних і змінних операційних витрат.

Ці показники можуть розглядатися як основні чинники формування суми різних видів операційного прибутку, впливаючи на які можна одержати необхідні фінансові результати.

Для визначення впливу на прибуток зміни обсягу продажу можна використати запас міцності, який відображає граничну величину можливого зниження обсягу продажу без ризику зазнати збитків.

Коефіцієнт запасу міцності є вимірником комерційного ризику, пов'язаного зі зміною кон'юнктури ринку. Значення цього показника лежать у межах:

$$\text{[Redacted]} \quad (15)$$

Чим більше значення має цей коефіцієнт, тим менше ймовірність того, що компанія зазнає збитку в разі зменшення обсягу продажу.

Коефіцієнт структури витрат (K_{sv}) – співвідношення постійних та змінних витрат підприємства [**Ошибка! Закладка не определена.**].

Структура витрат залежить від багатьох чинників і, насамперед, від тенденції зміни обсягу продажу.

Якщо обсяг продажу має тенденцію до постійного зростання, то найкращу структуру витрат має те підприємство, яке має більший коефіцієнт маржинального доходу, що забезпечує і більший відсоток зростання прибутку.

Але якщо має місце тенденція скорочення обсягу продажу, то підприємство швидше втрачатиме маржинальний дохід, ніж інші підприємства, і матиме проблему з покриттям великих постійних витрат. Тому за такої тенденції найкращою можна вважати структуру витрат підприємства, яка матиме менші витрати внаслідок зниження обсягу продажу. Отже, можна дійти висновку: більша питома вага постійних витрат у структурі витрат підприємства забезпечує більший вплив на прибуток за зміни обсягу продажу.

Операційний важіль (ОВ) – співвідношення постійних і змінних витрат, що забезпечує більший відсоток зростання прибутку, ніж відповідний відсоток зростання обсягу продажу.

Тому операційний важіль більший у підприємств, що мають більшу питому вагу постійних витрат і, як результат, більший коефіцієнт маржинального доходу.

Ефект операційного важеля (ЕОВ) визначає відсоток зміни прибутку за певного відсотка зміни обсягу продажу.

Удосконалена методика апробована на підприємствах ВАТ „Запорізький хлібокомбінат №1”, ВАТ „Запорізький хлібокомбінат №2”, ВАТ „Запорізький хлібокомбінат №5”.

Маржинальний дохід, як зазначалося вище, грає вельми активну роль, сигналізуючи про загальний рівень рентабельності як всього виробництва, так і

окремих виробів

Середньозважений маржинальний дохід ($\overline{MD}$) – сума величин маржинального доходу різних виробів, зважених за допомогою комбінації продажу їх. Оскільки ціну на продукцію підприємств харчової промисловості (2005-2010 рр.) залишаємо незмінною, то це дозволяє вирівняти рентабельність продукції, що є соціально необхідною (хліб) за рахунок рентабельності продукції, що має вільне ціноутворення (булки, сухарі). Тобто:

$$\overline{MD} = \frac{\sum_{i=1}^n MD_i \cdot K_i}{\sum_{i=1}^n K_i}, \quad (16)$$

де $\overline{MD}$ – середньозважений маржинальний дохід;

MD_i – маржинальний дохід на одиницю i -го виробу;

K_i – комбінація продажу.

Дана методика апробована на підприємстві ВАТ „Запорізький хлібокомбінат №1”.

Таким чином, дана методика дозволяє більш обґрунтовано приймати управлінські рішення стосовно формування операційного прибутку на підприємствах харчової промисловості.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити наступні висновки:

1. З урахуванням розглянутих основних характеристик позитивного фінансового результату (прибутку), в самому узагальненому вигляді нами запропонована наступне трактування прибутку. Прибуток підприємства – найважливіша економічна категорія, є основною стратегічною метою і умовою функціонування підприємства в ринковій економіці, що забезпечує розширене відтворення на засадах самофінансування; укріплює конкурентоспроможність підприємства; сприяє розвитку науково-технічного прогресу, матеріальної бази, усіх форм інвестування і є джерелом сплати податків, забезпечує об'єднання інтересів держави, підприємства, працівників, власників.

2. Пропонуємо класифікацію прибутку здійснювати за наступними ознаками: за характером отримання, за порядком розрахунку, за джерелами формування, за видами діяльності, залежно від мети визначення, за методикою оцінки, залежно від розмірів, за повнотою та місцем відображення.

3. Ми визначаємо максимізацію прибутку в якості головної стратегічної мети, на основі якої підприємство формує відповідно до цього критерію фінансову стратегію, задачі підприємства, пакет замовлень, виробничу програму, облікову політику, перспективні, річні й оперативні плани.

4. Висока роль прибутку в розвитку підприємства і забезпеченні інтересів його власників і персоналу визначають необхідність ефективного і безперервного управління ним. Управління прибутком є процесом вироблення і ухвалення управлінських рішень по всіх основних аспектах її формування, розподілу і використання на підприємстві.

Управління формуванням прибутку повинно носити взаємопов'язаний комплексний, інтегрований характер. З урахуванням комплексного характеру управління формуванням прибутку ми розробили модель, що характеризує роль прибутку підприємства в ринкових умовах.

5. Важелем механізму управління прибутком підприємства є операційний леверідж. З його допомогою можна прогнозувати зміни прибутку підприємства в залежності від обсягу продаж, а також визначити точку беззбитковості. Операційний важіль оснований на оптимізації співвідношення постійних і змінних витрат, що забезпечує більший відсоток зростання прибутку, ніж відповідний відсоток зростання обсягу продажів. Тому операційний важіль більший у підприємств, що мають більшу питому вагу постійних витрат і, як результат, більший коефіцієнт маржинального доходу.

6. У ринковому господарстві при складанні калькуляції собівартості продукції необхідно віддавати переваги методу «величини покриття» суть якого полягає в тому, що по окремих видах продукції розподіляються тільки змінні витрати, а також розраховується маржинальний дохід. Нами запропонована економіко-математична модель максимізації операційного прибутку підприємств дозволяє оптимізувати параметри не лише виробництва, а й сукупні витрати, виробничі потужності, фінансові ресурси та низку інших показників. Запропонована методика апробована на ВАТ „Запорізький хлібокомбінат №1”

7. Умовно-постійні витрати необхідно розподіляти пропорційно маржинальному доходу. При цьому беззбитковий оборот (поріг рентабельності) пропонуємо розраховувати з позиції коефіцієнту беззбитковості.

Беззбитковий оборот у цілому по підприємству, дозволяє розрахувати прибуток і рентабельність по виробках. Якщо при розподілі умовно-постійних витрат пропорційно виторгові необхідно спочатку розподілити умовно-постійні витрати по виробках і, склавши їх із змінними витратами, знайти собівартість продукції, а потім визначити прибуток і рентабельність, то використання коефіцієнта беззбитковості (Кб) дозволяє розрахувати ці показники досить швидко. В коефіцієнті беззбитковості закладений «ген» розподілу умовно-постійних витрат пропорційно маржинальному доходу.

7. Апробацію запропонована методики пройшла на підприємствах ВАТ „Запорізький хлібокомбінат №1”. Проведений аналіз свідчить, що застосування запропонованої методики при плануванні операційного прибутку можливе в короткостроковому періоді і дозволяє розрахувати зміни прибутку в залежності від змін обсягів виробництва. Дана методика дозволяє більш обґрунтовано приймати управлінські рішення при формуванні і використанні операційного прибутку на підприємстві.

8. В ринкових умовах при багато номенклатурному виробництві бувають ситуації, коли при недостатній завантаженості виробничих потужностей залучення додаткових замовлень виправдано, навіть при ціні, величина якої не покриває всіх витрат. Знижувати ціну на такі замовлення можна до її коротко-

строкової нижньої межі.

Іноді залучення додаткових замовлень може бути виправдано, навіть якщо їх оплата не покриває повністю витрат по їх виконанню.

Такі управлінські рішення руйнують традиційні уявлення про те, що в основі ціни неодмінно повинна лежати повна собівартість продукції.

У реальній дійсності ціни міняються, і вплив від їх зміни необхідно правильно оцінити. Для цього застосовується чутливий аналіз, що використовує прийом "що буде, якщо". Даний прийом припускає відповідь на питання, як зміниться результат, якщо спочатку спроектовані дані не будуть досягнуті або зміниться ситуація з припущеннями. В контексті аналізу співвідношення "витрати – обсяг – прибуток" чутливий аналіз дасть відповіді на питання, яким буде прибуток, якщо об'ємні показники відхиляться від запланованих або яким буде прибуток, якщо питомі змінні витрати зростуть на певний відсоток?

9. Маржинальний дохід грає важливу роль в управлінні операційним прибутком підприємств харчової промисловості. Оскільки ринкова економіка потребує змін в асортименті продукції з метою задоволення потреб населення, то підприємства повинні враховувати при плануванні операційного прибутку комбінації продажів і середньозваженого маржинального доходу. Нами розроблена методика розрахунку обсягу реалізації продукції в натуральному вираженні, що забезпечує досягнення точки беззбитковості підприємств хлібопекарської галузі і апробована на підприємствах ВАТ „Запорізький хлібокомбінат №1”, ВАТ „Запорізький хлібокомбінат №2”, ВАТ „Запорізький хлібокомбінат №5”.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях

1. Олейнікова Л.Г. Визначення фінансових результатів підприємства з урахуванням дебіторської заборгованості держави з відшкодування податку на додану вартість // Держава та регіони. Сер.: Державне управління. – 2003. – №1. – С. 84-86.

2. Олейнікова Л.Г. Використання окремих методів податкового планування з метою забезпечення відповідності розміру фінансового результату підприємства // Держава та регіони. Сер.: Економіка і підприємство. – 2003. – №4. – С. 153-156.

3. Олейнікова Л.Г. Взаимосвязь «затраты – объем – прибыль» // Бизнес-информ. – 2004. – №7-8 (301-302). – С. 70-72.

4. Олейнікова Л.Г. Влияние ценных бумаг на финансовые результаты деятельности предприятий // Бизнес-информ.– 2004. – №5-6. – С. 89-92.

5. Олейнікова Л.Г Роль податкового планування в поліпшенні фінансового результату підприємств // Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємство. – 2004. – №1. – С. 184-185.

6. Олейнікова Л.Г. Максимізація прибутку – основна мета діяльності підприємства // Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємництво. – 2004. – №3. – С. 142-144.

7. Олейнікова Л.Г. Управління фінансовими результатами в ринкових умовах на прикладі підприємств харчової промисловості // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. – Вип. 202. – Т.1. – С. 210-215.

8. Олейнікова Л.Г. Механізм управління конкурентноздатністю // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. Праць. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2004. – Вип. 187, Т. 2 – С. 450-455.

В інших виданнях

9. Олейнікова Л.Г. Проблемні питання формування фінансових результатів й ефективності господарської діяльності // Вісник технологічного університету Поділля. Сер.: Економічні науки. – 2004. – Т.2.– С. 209-212.

10. Олейнікова Л.Г. Пошук підприємством оптимальних варіантів формування і використання фінансових результатів своєї діяльності // Вісник технологічного університету Поділля. Сер.: Економічні науки. – 2004. – Ч. 2, Т. 1. – С. 124-127.

Тези та матеріали доповідей

11. Олейнікова Л.Г. Суперечливі питання аудиту фінансово-господарської діяльності підприємств //Актуальні питання удосконалення фінансово-кредитного механізму в Україні: Зб. наук. пр. наук.-практ. конф., (29-30 травня 2003). – Запоріжжя: ЗНТУ, 2003. – С. 263-269.

12. Череп Л.Г. Мировой опыт разгосударствления и приватизации и его значение для Украины // Актуальные вопросы экономической теории: Тез. ученич. науч. конф.(07–30 августа 1995г.). – Одесса: фонд «Евразия» Вашингтон-Киев, 1995. – С. 87-90.

13. Череп Л.Г. Кадровий менеджмент в умовах нової економіки // Актуальні питання удосконалення фінансово-кредитного механізму в Україні: Зб. наук. пр. наук.-практ. конф.(29-30 травня 2002 р.). – Запоріжжя: ЗНТУ, 2002. – Вип. 2. – С. 69-72.

14. Череп Л.Г. Особливості управління фінансовим станом підприємства в умовах ринкової економіки // Наука і освіта – 2002: Матер. V Мінор. наук.-практ. конф. (5-7 березня 2002 р.). – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2002. – Т. 17: Економіка. –С. 24-25.

15. Олейнікова Л.Г. Пошук шляхів максимізації фінансових результатів підприємства // Соціально-економічні проблеми сучасного суспільства, та шляхи їх подолання: Зб. доп. наук.-практ. конф.(30-31 жовтня 2003р.). – Запоріжжя: ЗІДМУ, 2003. – С. 65-66.

16. Олейнікова Л.Г. Роль прибутку в умовах розвитку підприємницької діяльності // Формування управлінського потенціалу суспільного розвитку: Зб. тез доп. наук.-практ. конф. (28-29 жовтня 2004р.). – Запоріжжя: ЗІДМУ, 2004. – Т. 1. – С. 77-79.

17. Олейнікова Л.Г. Методика управління фінансовими результатами на підприємствах харчової промисловості // Дні науки – 2005: Зб. доп. наук.-практ. конф. (15-27 квітня 2005р.). – Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. – С. 60-61.

18. Олейнікова Л.Г. Методика управління фінансовими результатами з урахуванням чутливості прибутку на прикладі підприємств харчової промисловості // Розвиток економіки в трансформаційний період: глобальний і національний аспекти: Зб. доп. наук.-практ. конф. (20 квітня 2005р.). – Запоріжжя: ЗНУ, 2005. – Т. 4. – С. 154-156.

АНОТАЦІЯ

Олейнікова Людмила Григорівна. Управління операційним прибутком на прикладі підприємств харчової промисловості. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.06.01 – економіка, організація і управління підприємствами. – Національний університет харчових технологій, Київ, 2005.

Дисертацію присвячено удосконаленню методик управління операційним прибутком підприємств харчової промисловості. Обґрунтовано необхідність удосконалення управління операційним прибутком на підприємствах харчової промисловості в ринкових умовах. Визначено економічну сутність операційного прибутку в умовах розвитку ринкових відносин. Досліджено передумови розробки методики управління операційним прибутком. Удосконалено класифікацію операційного прибутку. Виділено основні тенденції зміни операційного прибутку підприємств харчової промисловості. Розроблено методику розрахунку зміни прибутку в залежності від коефіцієнту беззбитковості з урахуванням обмежень по потужності, поставкам, фінансовим ресурсам, за сировиною, а також визначено межі значення коефіцієнту маржинального доходу. Удосконалено модель управління всіма складовими об'єктами операційного прибутку, що характеризує роль цього прибутку підприємства в ринкових умовах. Проведено оцінку методики управління операційним прибутком з використанням операційного важеля. Розроблено методику розрахунку натурального обсягу реалізації, що забезпечує досягнення беззбитковості операційної діяльності з урахуванням середньозваженого маржинального доходу, що дозволить підприємствам харчової промисловості планувати і приймати управлінські рішення щодо формування операційного прибутку.

Ключові слова: управління, операційний прибуток, фінансовий результат, постійні витрати, змінні витрати, коефіцієнт беззбитковості, маржинальний дохід, операційна діяльність.

АННОТАЦИЯ

Олейникова Л.Г. Управление операционной прибылью на примере предприятий пищевой промышленности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.06.01 – экономика, организация и управление предпри-

тиями. – Национальный университет пищевых технологий, Киев, 2005.

Диссертация посвящена актуальным вопросам повышения эффективности предприятий пищевой промышленности путем усовершенствования методики управления операционной прибылью. В диссертации рассмотрено теоретические основы формирования прибыли, методика управления прибылью в современных условиях хозяйствования предприятий Украины.

Предложены теоретические аспекты прибыли предприятия как наиболее важной экономической категории. Расширена классификация прибыли по признакам полноты и места отражения; по видам деятельности; по характеру получения; по порядку расчета; по источникам формирования, в зависимости от цели определения; по методике оценки, в зависимости от размеров.

Усовершенствована модель управления всеми составляющими объектами операционной прибыли, которые характеризуют роль этой прибыли в рыночных условиях.

Выделены факторы прямого и косвенного влияния на величину операционной прибыли. Рассмотрены возможности максимизации прибыли на предприятиях пищевой промышленности в рыночных условиях. Проанализированы методы управления операционной прибылью, предлагаемые учеными-экономистами. На основании анализа финансовых результатов выбраны предприятия для внедрения разработанных методик управления операционной прибылью. Обоснована необходимость усовершенствования управления операционной прибылью на предприятиях пищевой промышленности.

Расширены существующая теория определения влияния системы управления прибылью на гармонизацию интересов собственника с интересами государства и персонала предприятия. Проведена оценка использования методики управления операционной прибылью использованием операционной рычага, что позволило предприятиям ОАО „Запорожский хлебокомбинат №1”, „Запорожский хлебокомбинат №2”, „Запорожский хлебокомбинат №5” определить изменения прибыли при изменении объемов реализации продукции. Предложена методика изменения прибыли в зависимости от коэффициента безубыточности с учетом ограничений по мощности, поставкам, финансовым ресурсам, сырью; определены границы коэффициента маржинального дохода.

Разработана методика расчета натурального объема реализации, что обеспечивает достижение безубыточности операционной деятельности с учетом средневзвешенного маржинального дохода, что позволит предприятиям пищевой промышленности планировать и принимать управленческие решения относительно формирования операционной прибыли. Проведены расчеты определения операционной прибыли и безубыточного оборота при использовании разработанных и усовершенствованных методик на предприятиях ОАО „Запорожский хлебокомбинат №1”, „Запорожский хлебокомбинат №2”, „Запорожский хлебокомбинат №5”.

Проведен анализ эффективности предложенных методик управления операционной прибылью.

Ключевые слова: управление, операционная прибыль, финансовый результат, постоянные расходы, переменные расходы, коэффициент безубыточ-

ности, маржинальный доход, операционная деятельность.

ANNOTATION

Oleynikova L.G. Management of operating profit on the example of enterprises of food processing industry. – Manuscript.

Dissertation thesis for a candidate degree on specialty 08.06.01 – Economics, organization and management of enterprises. – National University of food technologies, Kyiv, 2005.

Dissertation is devoted to the improvement of methods of the operating profit management of food processing industry enterprises. It is substantiated the necessity of operating profit management of food processing industry enterprises in market conditions. The economic essence of operating profit in the conditions of development of market relations is determined. Pre-conditions of development of the operating profit management method are explored. Classification of operating profit is improved. The basic tendencies of operating profit change of food processing industry enterprises are selected. The method of income change calculation is developed depending on the break-even coefficient, and the limitations of power, deliveries, the financial resources, raw materials are taken into account as well as the scopes of value to the coefficient of marginal profit are defined. The case frame of all component objects of operating profit, that characterizes the role of this income of enterprise in market conditions is improved. The method of operating profit management estimation is conducted with the use of operating lever. The calculation method of natural volume realization that provides the achievement of break-even operating activity is developed. And this calculation accepted the middle-weight marginal profit, that allowed the enterprises of food processing industry to make plans and administrative decisions as to the operating profit formation.

Key words: management, operating profit, financial result, indirect costs, variable charges, break-even coefficient, marginal profit, operating activity